

NR. 4 DESEMBER 2025,
33. ÅRGANG

Museumsglimt

Medlemsblad for Lillehammer Museums Venner

Solveig A. Baute, William Rølla Breiland, Mathea Bull Joakimsen og Adele Noel Paulsen, alle fra Lillehammer kulturskole, skapte god julestemning i Gågata under julemarkedet på Maihaugen med å dele ut pepperkaker til de besøkende. Lisa Bergengen med hunden Shama var to av de som satte stor pris på pepperkakene. Les mer om julemarkedet og rekordbesøk på midtsidene. (Foto Jørgen Skaug.)

Vi håper årets siste Museumsglimt setter våre lesere i god julestemning og god lesemodus.

Vi ønsker alle lesere og alle Lillehammer Museums Venner en riktig god jul!

Medlemskap i venneforeningen 2025

Når du kjøper årskort til museene på Lillehammer, kan du bli medlem i Lillehammer museenes venneforening (LMV) uten ekstra kostnad. Du får alle årskortfordelene, pluss våre ekstra medlemsfordeler!

Årskortet gir deg fri inngang til:

- Maihaugen
- Lillehammer Kunstmuseum
- Sigrid Undsets hjem Bjerkebæk
- Bjørnsons hjem Aulestad
- Norges Olympiske Museum
- Norges Postmuseum
- Julemarked, sankthansfeiring, familiedager, utstillingsåpninger og omvisninger å museene
- 10 % rabatt i museumsbutikkene (gjelder ikke bøker, frimerker og kommisjonsvarer)
- Fri inngang for én person til
 - o Munchmuseet
 - o Norsk Folkemuseum
 - o Sverresborg
 - o Jamtli Museum
 - o Kulturen i Lund
 - o Gamla Linköping
 - o Skansen
 - o Nordiska Museet
 - o Den Gamle By.

Husk å fornye
årskortet før
prisene økes
ved nyttår!

Som medlem av venneforeningen får du i tillegg:

- Tilbud om spesialomvisninger, foredrag og andre arrangementer eksklusivt for medlemmer
- Tilbud om årlig tur med venneforeningen til interessante steder
- Medlemsbladet Museumsglimt i posten tre ganger i året
- Mulighet til å delta i frivillig arbeid
- 20 % hos Ticketmaster på alle Riksteatrets forestillinger på Maihaugen. (LMvenn)

Priser på årskort i 2025

Familie* kr 1260,-
Voksen..... kr 795,-
Ungdom 16-25 år/ student..... kr 315,-

* To voksne med barn/unge t.o.m. 25 år

OBS: Årskortet gjelder et år fra den datoen du kjøpte det, og må fornyes ved utløpt dato.

Oppdater dine opplysninger

Du kan selv logge deg inn i medlemsregisteret og oppdatere adresse, navn, telefon og e-postadresse. Du kan også skrive ut medlemskort.

Mer informasjon finner du på
lillehammermuseum.no/venneforeningen

LILLEHAMMER MUSEUMS VENNER

Maihaugvn. 1, 2609 Lillehammer

Informasjon 6128 8900

E-post: venner@lillehammermuseum.no

Redaktør: Tore Feiring

Grafisk produksjon: Dialecta

Forsidefoto: Jørgen Skaug

Innhold

Leder	3
Bilde fra Jørgens Maihaugarkiv	3
Møt kunstnerne bak årets juletrepynt	4
Spansk hospitant på Maihaugen i høst	6
Byens nye turistmagnet?	8
Postmesteren i Postmuseet	10
Bjørnson sett med lokale øyne	13
Vennetur til Lom	16
Norske Kunsthåndverkere 50 år	17
Julemarkedet	18
Maihaugens setergrend	20
Lågåssild en kortreist delikatesse?	25
Maihaugen har tatt opp jakten på Hekneveven... ..	28
Drømmer kan gå i oppfyllelse	32
Unik kulturskatt fra Gausdal	35

NY JOBB:

Fylkeskultursjef
Kurt Ole Linn
skifter jobb
og begynner
1. februar som
konservator
på Maihaugen.
Foto: Innlandet
fylkeskommune.

FYLKESKULTURSJEF BLIR NY KONSERVATOR

Kurt Ole Linn er ansatt som konservator i Stiftelsen Lillehammer museum, med Maihaugen som arbeidsfelt. Han starter i stillingen 1. februar 2026.

Linn kommer fra stillingen som kultursjef i Innlandet fylkeskommune og har en bred bakgrunn fra offentlig forvaltning, både departement og fylkeskommune. Han har også erfaring fra museums-, utdannings- og kultursektoren. Linn har hovedfag i historie fra Universitetet i Oslo, med sosiologi og etnologi som støttefag.

– Nå ønsker jeg å vende tilbake til min faglige bakgrunn, kulturhistorien, og er svært motivert for å inngå i fagstaben i kulturhistorisk avdeling på museet, sier Linn.

– Et utrolig spennende prosjekt

Vi har i dette nummeret av Museumsglimt et intervju med Audun Eckhoff, direktør ved Stiftelsen Lillehammer Museum. Der er igjen Kunsthallen tema.

En undersøkelse gjennomført av analyseselskapet Oslo Economics viser gode tall og framtidsutsikter for denne utvidelsen av Lillehammer kunstmuseum. Det hele skal bygges under Stortorvet på Lillehammer og vil, i følge planer og tegninger, bli ganske så spektakulært. Samtidig blir endelig Stortorvet bilfritt.

Undertegnede mener dette er et utrolig spennende prosjekt, bra for kunstmuseet og bra for turistdestinasjonen Lillehammer. Som mange andre liker jeg å gå på museer når andre steder i verden (stort sett Europa) besøkes. Kanskje er man litt over gjennomsnittet interessert i kunst også? Alle storbyer med respekt for seg selv har et eller annet spennende kunstmuseum eller galleri å vise til. De vet at disse drar turister og besøkende i hopetall og er med å sette byen på kulturkartet.

Så hvorfor kan ikke en småby som Lillehammer klare det samme? Vi har et kunstmuseum som rager høyt blant de nasjonale kunstinstitusjonene, og som i år

kan slå seg på brystet av rekordhøye besøkstall. Over 30 000 besøkende. I følge Oslo Economics kan dette tallet øke betraktelig, i tillegg til at en mengde nye arbeidsplasser skapes. Hvor mye hold det er i disse tallene tør jeg ikke ha noen mening om, men det sies og skrives at dette er en veldig forsiktig kalkyle.

Så vet vi at Kunsthallprosjektet blir dyrt, dyrt ut ifra hva Lillehammer kommune mener de har råd til. De må inn med vel 100 millioner kroner, og kommunen må også si ja før det utløser midler fra stat og fylkeskommune. Videre vet vi at hele prosjektet skaper diskusjon, og at Lillehammer kommune foreløpig sier nei. De har mer en nok av andre utfordringer, og ikke minst en presset økonomi. Vi vet også at mange krefter vil utfordre analysen og innholdet i rapporten til Oslo Economics, og kanskje radbrekke det hele. Og det er bra, fordi det kan være med på å skape en sunn debatt. En debatt som ønskes velkommen og antageligvis vil være i full gang når dette leses vel 14 dager etter at vi har avsluttet redaksjonen for dette julenummeret.

Likevel krysser jeg fingrene og håper at Lillehammer kunstmuseum får sin Kunsthall.

Bilde fra Jørgens Maihaugarkiv

Maihaugen under julemarkedet 2007, søskenparet Mikkel og Matja Kostveit Dagestad lager nostalgisk liv i Byavdelingen.

Jørgen Skaug har vært en av tre faste bidragsytere med tekst og bilder til Museumsglimt siden sommeren 2023. Jørgen er en aktiv amatørfotograf, og har deltatt med sine bilder i flere fotokonkurranser, både nasjonalt og internasjonalt. Maihaugen har vært et yndet fotosted for Jørgen, som han har besøkt med sitt kamera flere ganger årlig de siste 25 årene.

Møt kunstnerne bak årets juletrepynt

En stjerne som kan skinne hele året

Årets julepyntkunstnere på Maihaugen er kunstnerparet Solveig Lønseth og Andreas Öhman, de nye eierne av Ringsveen, Weidemanns tidligere kunstnerhjem. For snart to år siden la de et hektisk Oslo-liv bak seg og landet på toppen av Lillehammer.

Tekst og foto: Bjørg Owren

Vi besøker dem i atelieret på Ringsveen noen uker før juletreet på Maihaugen skal tennes. Det brenner godt i en stor klebersteinsovn, de byr på kaffe, nybakte linser og varm melk til kaffen. Vi er herlig langt unna alt som minner om julestress. For dem handler jula om god stemning og ro, og at i adventtiden skal en vente og glede seg til jul.

Vi står med kaffekoppen og snakker om jula, og juletradisjoner og pynten de lager til Maihaugen. De er i rute med oppdraget, og svært takknemlig for å ha blitt en del av tradisjonen der kunstnere inviteres til å pynte årets tre.

Ærefullt oppdrag

– Vi vart veldig glad da vi ble spurt, det var skikkelig stas. Det er så mange kunstnere som har gjort dette før oss, som vi ser opp til, sier Solveig.

– Ja, det føles ærefullt, julegranen på Maihaugen er noe stort. Lillehammer er en skikkelig fin vinterby, det var først etter at vi kom hit at jeg har forstått hva vinteren

faktisk er. Så mye snø, og så lyst det blir når den kommer. Andreas ser nesten lengselsfullt ut på den mørke novemberdagen.

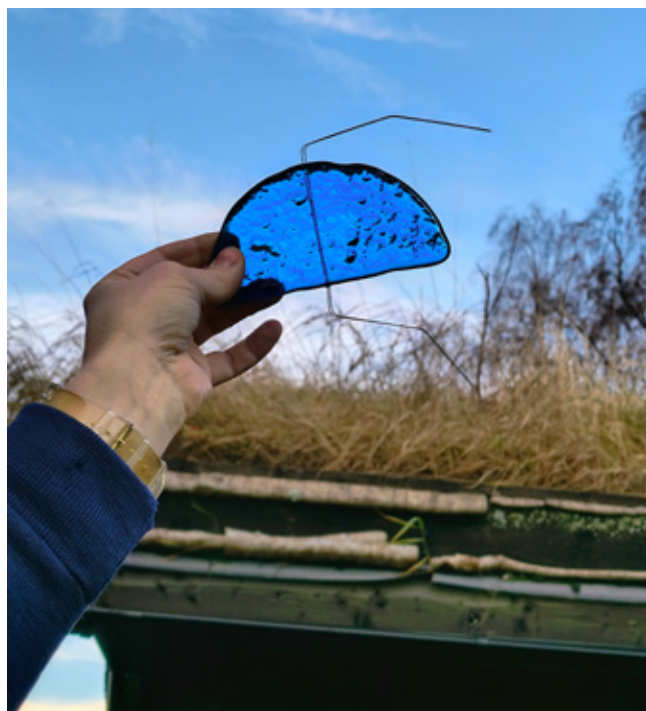
Det er to år siden de kjøpte Ringsveen, og flyttet fra leilighet og atelier midt i Oslo sentrum. Nå har liv og virke blitt ett, slik de ønsket seg. De stortrives, og stedet og livet som er levd her før inspirerer og gjør noe med dem også som kunstnere.

– Her er mye sjel i veggene, forteller de med stor respekt for stedet, – Vi vil nok alltid kjenne på at vi er på besøk hos Anne Marie og Jakob Weidemann, men på en god måte. De finner spor etter de som har levd her før hele tiden, ute og inne. Slik er det å bo i gamle hus.

Det er fascinerende å høre hvordan de har brukt det første året på å bli kjent med stedet, om ideer, planer videre og om hvordan de har hentet inspirasjon fra andre kunstnerhjem, og ikke minst Maihaugen. Men det får bli en annen historie. Først er det jul.

ET MØTE: Skulpturene som skal skinne på Maihaugens juletre er et møte mellom to kunstnerskap, mellom glass og tre og fargevalget er veldig inspirert av Ringsveen. Treverket er fra en gran hugget i veikanten på gårdsveien. Foto: Solveig Lønseth.

FARGEMINNER: Solveig har overført farger fra Ringsveen til glass – inspirert av blomsterenga, vinterlyset, solnedgangene, skogen og livet. Den blå ligner en fargeklatt fra Weidemanns tid.

ÅRETS KUNSTNERE: Solveig Lønseth og Andreas Öhman har jobbet sammen hver dag siden de traff hverandre, men det er første gang de lager et verk sammen. I dette verket jobber de med tre og glass, farger og lys.

til glass. – Blomsterenga, vinterlyset, solnedgangene, grantrærne rundt eller smørblomstene i enga. Farger vi forbinder med det livet vi har her. Den blå her ligner forresten på en fargeklatt fra Weidemann, sier hun og holder opp en blå glassplate.

Trevirket som skal formes til halvsirkler, kommer fra et grantre de måtte ta ned da de rehabiliterte gårdsveien. De har regnet ut at grana var 41 år, og slo rot mens Jakob og Anne Marie Weidemann bodde her.

– Det er fint å tenke på at når den først måtte ned, så kan den få et videre liv inn i kunsten, sier de.

Andreas elsker å jobbe med hendene og er fasinert av håndverket. I høst har han stått i vedskålen og kløyvd tre inspirert av stavspen. Han løfter på en stav og viser riller, kvister og vridning i treet og forklarer hvordan en må jobbe med, ikke mot treet.

– Det gir en egen skaperglede, og en tenker på en annen måte når en jobber med hendene, sier han.

Lyset og jula viktig

Om de skal pynte eget tre med noen av skulpturene vet de ikke enda, men jula er viktig for dem.

– Julia handler om varme og lys, og hvordan vi sammen skal komme oss gjennom den mørkeste tida på året. Stemningen er viktigere enn at alt skal bli «ferdig». Det skal være rolig og koselig, god belysning og god mat er viktig, oppsummerer de. På Ringsveen blir det både sild og svensk juleskinke, lutefisk og pinnekjøtt. Kosen trumfer fastlåste tradisjoner, så i år kan det bli lunsj ute med pinnekjøtt på grillen, og så kan kvelden nytes i ro inne.

Men nå må det jobbes, 250 skulpturer skal gjøres ferdig. Museumsglimt tipper folk vil stå i kø for å sikre seg en stjerne fra Ringsveen når den kommer i salg den 13. januar i Maihaugbutikken.

Glass og tre

En stor stabel stavspen ligger til tørk på bordet foran oss. På et annet ligger halvsirkler med farget glass. Han jobber med tre, og hun med glass. Helt siden de traff hverandre, har de jobbet tett sammen. Men det er første gang de lager et verk sammen.

– Vi tenkte å finne fram til et skulpturelt verk der våre kunstnerskap møtes fysisk. Der vi også får inn livet vårt på Ringsveen, og det som har vært her før oss, forklarer Solveig. Hun beskriver det som et møte mellom deres kunstnerskap, et møte mellom livet på Ringsveen, håndverket og kunsten.

Andreas holder opp en prøve mot lyset. Det er en sirkel, formet av to halvsirkler – den øverste av glass og den nederste i tre. Et lite solgløtt brytes vakert gjennom farget glass.

Ingen blir like.

– Den lyser av seg selv, nesten som en stjerne, utbryter Solveig.

De er fornøyde. – Den må jo ikke henges på en gran, den kan også henge i vinduet eller på veggen, foreslår Andreas. Og den kan brukes hele året.

Hvert trestykke og glassplate har unike mønster. Solveig har skåret og brent glass. I en spesialovn har hun overført fargeopplevelser fra Ringsveen

En slitt og gammel dør fra Olsengården blir reparert. Her får hospitanten Helena Villamayor fra Barcelona råd og veiledning museumshåndverker Martin Bjønness Ribu.

Spanske Helena Villamayor hospitant på Maihaugen i høst – har fått ny kunnskap og lært flere triks i snekkerfaget

Helena er 23 år og utdanner seg til snekker ved Escola del Treball, en yrkesfaglig skole i Barcelona. Hun er nå inne i det andre året på denne opplæringen, og har vært så heldig få en hospitantperiode på Maihaugen på vel en måned nå i høst. Denne utvekslingen skjer i samarbeid med Lillehammer videregående skole som partnerskole.

Tekst og foto Jørgen Skaug

Gjennom Erasmus-programmet er det muligheter for utveksling begge veier; Norske studenter og elever kan dra på både studieopphold og praksisopphold i andre land, og tilsvarende kan utenlandske studenter og elever få tilsvarende opplæring i Norge.

– Vi strekker oss langt når de videregående skolene i området spør etter muligheter for praksisperioder fra utenlandske skoler de har et aktivt utvekslingssamarbeid med, sier avdelingsleder Kjell Marius Mathisen.

Helena Villamayor er 23. år og er i utgangspunktet møbelsnekker. Hun startet sin hospitantperiode på Maihaugen 9. september i høst, der hun har fått innsikt og praktisk opplæring i mange andre teknikker for bevaring av lokal historie.

– Her har jeg funnet meg godt til rette sammen med mange positive og hjelpsomme medarbeidere i håndverksavdelingen på Maihaugen, fått mye ny kunnskap og lært meg flere nyttige triks i arbeidet, sier Helena med et lite smil.

På Maihaugen har hun fått varierte oppgaver, bl.a. reparasjon av innredningen i fjøset på Jørstad, laget flotte dørmatter i tre, torvtekking på Melbyloftet, fjerning av gamle glassruter, og restaurering av en gammel dør fra Olsengården. Hospitantperioden på Maihaugen ble avsluttet 11. oktober.

Helene har benyttet til å bli bedre kjent med Norge, en lang dag i Oslo, bl.a. ved besøk på Vikinghuset, vært ut på en del sightseeing med bil, og selvfølgelig blitt kjent med turiststeder Lillehammer som OL-anleggene og Lilleputthammer.

– Lillehammer vgs. har i mange år deltatt med utveksling av elever, og antallet elever har økt til at skolen i år sender ut nærmere 100 elever i ulike prosjekter inneværende skoleår, både på yrkesfag og studiespesialiserende programmer. Skolen er akkreditert for dette, slik at de slipper å skrive nye søknader hvert år. Skolen får tildelt midler til disse aktivitetene fra Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse gjennom Erasmus-programmet – verdens største utdanningsprogram, sier Arnstein Lien, Erasmus-koordinator ved Lillehammer vgs.

– Samarbeidet med Maihaugen er i denne sammenhengen en verdifull erfaring både for elever fra Lillehammer og våre partnerskoler. Her får de innblikk i lokale tradisjoner, håndverk og historiske byggemåter, sier Arnstein Lien.

Utteksling skjer vanligvis over en periode på 3–4 uker i ulike fagområder, der elevene er i praksis i bedrifter i området rundt vertsskolen.

Noen av de oppgavene Helena har jobbet med i hospitantperioden på Maihaugen er å produsere slike fine og slitesterke dørmatter.

KUNSTHALL INNLANDET: Direktør Audun Eckhoff ved Stiftelsen Lillehammer Museum ønsker veldig sterkt å utvide nåværende kunstmuseum med å bygge ut under Stortorget. Prosjektet kalles Kunsthall Innlandet og er estimert til å koste vel 400 millioner kroner.

Byens nye turistmagnet?

Det har vært, og er, diskusjoner i Lillehammer rundt den nye kunsthallen som Stiftelsen Lillehammer Museum (SLM) ønsker å bygge under Stortorget som utvidelse av Lillehammer Kunstmuseum. – Lillehammer vil få 75 millioner kroner i ekstra omsetning, 57 flere årsverk og 60 000 flere besøkende til kunstmuseet om Kunsthall Innlandet blir realisert, konstaterer det velrenommerte analyseselskapet Oslo Economics. Dette er godt nytt for Kunsthall Innlandet.

Tekst: Tore Feiring

Så langt Museumsglimt erfarer, er dette konsulentselskapet et av landet mest velrenommerte, og derfor settes det stor lit til hva de måtte mene om kunsthallprosjektet. Tallene de har hentet fram og deres råd er mer eller mindre entydig positive. Dette setter direktør ved SLM, Audun Eckhoff selvsagt stor pris på. – Skulle bare mangle også, sier han til Museumsglimt, – I utgangspunktet dukket denne ideen opp fordi vi ønsket å doble utstillingskapasiteten ved kunstmuseet, men vi ante fort at dette kunne ha store, positive ringvirkninger for byen. Og da et positivt formannskap i Lillehammer i vår etterlyste en analyse av prosjektets ringvirkninger, fikk vi gjort det, sier Eckhoff. – Den ble levert oss fra Oslo Economics i oktober. – Dette er også det første store utbyggingsprosjektet i byen på over 30 år, med tanke på å skape entusiasme både blant byens befolkning, og ikke minst med tanke på å øke utenbys besøkende. Noe ringvirkningsanalysen til fulle understøtter, sier Eckhoff.

Byens hjerte

Han mener videre at et sårt tiltrengt oppgradert Stortorget er en kjærkommen effekt av Kunsthall Innlandet.

– Bort med bilene, inn med arkitektur, spennende pyramideformer – eller krystaller som arkitektene kaller det, inn med lys og glass. Her kan man se ned i kunsthallen fra et stortorg som har fått en helt ny funksjon, fortsetter Eckhoff, – et torg som har blitt til et møtested for folk, et sted å vente, å henge, et sted gjenopprettet som byens hjerte. Dette er ikke lenger et museumsprosjekt, det handler like mye om byutvikling, understreker Eckhoff. – Som mange andre byer opplever Lillehammer at sentrum forvitrer, det blir mer og mer handling i utkanten av byen. Jeg, og mange med meg, mener at Kunsthall Innlandet virkelig vil bidra til at bysentrum får en ny mening, at byens befolkning mere vil bruke selve bykjerren. Særlig nå når det også skjer andre ting i byen, som Bane Nors utbygging av Skysstasjonskvartalet og ikke minst at universitetet i Innlandet ønsker seg til sentrum. Om enn på sikt, sier Eckhoff.

Råd til å si nei?

Politikerne på Lillehammer har blitt holdt løpende orientert om utviklingen i prosjektet, sist nå i slutten av oktober. Skal fylkeskommunale og statlige bidrag utløp-

ses, må Lillehammer kommune først si ja til å gå inn med en fjerdedel. – Der er det nok en vei å gå enda, innrømmer Eckhoff, fullt klar over kommunens dårlige økonomi. – Likevel er spørsmålet på lengre sikt om man har råd til å si nei, sier han og hevder at for hver krone Lillehammer kommune investerer i Kunsthall Innlandet, vil de få tre kroner igjen fra stat, fylkeskommune og private bidragsytere. – Jeg opplevde stor interesse rundt prosjektet blant formannskapets politikere, sier han, – men har selvsagt forståelse rundt problematikken når dette blir målt opp mot helse og skole.

Ringvirkningsanalysen

– En utvidelse av kunstmuseet er forventet å føre til økt aktivitet i tilknytning til museet og høyere økonomisk aktivitet i Lillehammer. I første omgang fører utvidelsen til en forbedret museumsopplevelse for de besøkende, med både flere og forskjellige utstillingslokaler og flere kunstverk. I andre omgang viser lignende museumsutvidelser til høyere besøkstall. Flere besøkende betyr også flere tilreisende til Lillehammer, og dermed økt omsetning og lokal verdiskapning, dette skriver Oslo Economics i sammendraget av sin ringvirkningsanalyse. – Museumsutvidelsen anslås å øke antallet tilreisende med 60 000 personer i året. Tidligere studier beregner turisternes dagsforbruk til omtrent 1 233 kroner, og at de tilbringer omtrent 2 dager i Lillehammer-regionen, siterer Eckhoff, – dette er tall basert på Rada Reiselivs egne undersøkelser. Økningen i lokal omsetning er dermed beregnet til 74 millioner kroner i året. Utrekning med en ringvirkningsmodell estimerer at utvidelsen fører til 37,7 millioner i direkte virkninger og 12,3 millioner i indirekte virkninger hvert år. Dette vil også bidra til økt sysselsetting, med omtrent 57 årsverk.

Lavt estimat

Dette anslaget representerer trolig et lavt estimat, står det i rapporten, ytterligere virkninger knyttet til økt interesse og engasjement vil forsterke de virkningene som allerede foreligger. Utvidelsen vil bidra til en fornyelse av Lillehammer og øke kvaliteten i kulturtilbudet til byen. – Dette vil, altså Kunsthall Innlandet, bidra til å imøtekomme og være en del av løsningen i de utfordringene som Lillehammer står overfor i årene som kommer, dette konkluderes i rapporten, sier Eckhoff og mener å ha sitt på det tørre om at dette er et stort byutviklingsprosjekt. – De henviser til lignende analyser gjort blant annet rundt Kunstsiloen i Kristiansand, rundt Kistefosmuseet på Jevnaker og Amos Rex i Helsinki.

Dette lave estimatet som nevnes er den såkalte multiplikatorverdien. Enkelt forklart menes det at man, for Kunsthall Innlandets del, kan gange opp dagens tall med 3. De tilsvarende, konkrete tallene for Kistefos var 3,5, for Amos Rex 4 og Kunstsilo i Kristiansand hele 7,5. – Her mener Oslo Economics at de er trygt innenfor oppnåelige rammer, sier Eckhoff fornøyd.

Kulturturisme

– Alt dette vil være et gigantisk skritt for byens framtid, mener han videre, – kunstmuseet er allerede en vel ansett institusjon, lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Bare se på vår nettopp avsluttede Bonnard-

utstilling, som dro over 30 000 besøkende. Samtidig er vi ett av bare tre museer i Norge som kan vise den kontinuerlige utviklingen av norsk kunst fra J.C. Dahls tid til i dag. Det gir tyngde, det samme med vår samling av nordiske mesterverk, innkjøpt for betydelige beløp av Sparebankstiftelsen DNB og deponert i museet til evig tid. Dette setter oss på det internasjonale kunstkartet. Og med Kunsthall Innlandet vil interessen bli enorm, med stort tilsig av kulturturister.

Veien videre

Direktør Audun Eckhoff er selvsagt fullt klar over diskusjonen som går i byen. Samtidig er han og styret i Stiftelsen Lillehammer museum fast bestemt på å arbeide for å realisere denne ambisjonen. – Det blir mye lobbyvirksomhet framover, lover han, – jeg vet at både fylkestinget og kulturministeren synes at Kunsthall Innlandet er et spennende prosjekt, alle tilbakemeldinger tilsier det. Jeg føler meg sikker på dette er det beste prosjektet vi kan gjøre for byens egen del, for å øke turisttrafikken og for å få et enda bedre og mer attraktivt kunstmuseum i byen. Det tror jeg byen vil tjene på.

STORTORGET: Illustrasjon av det nye Stortorget som danner ramme for mange typer opphold og blir et naturlig møtested i byen. Illustrasjon: MDH Arkitekter AS, JKMM Arkkitektidit OY, MASU planning ApS og Studio Ellefsen

INNSENDIG: Slik er det tenkt under Stortorget. Illustrasjon: MDH Arkitekter AS, JKMM Arkkitektidit OY, MASU planning ApS og Studio Ellefsen

Postmesteren i Postmuseet

Det er pensjonister i Posten som styrer i Norges Postmuseum på Maihaugen. Om lag 10 postpensjonister deler på jobben som postmester gjennom sommeren med en uke hver – som en stor dugnadsinnsats. Til sammen representerer de en lang posterfaring – en unik bakgrunn for Postmuseet, da de alle har jobbet gjennom perioder med store forandringer i Postverket.

Tekst og foto Jørgen Skaug

OPPVOKST MED TOG OG JERNBANE. Som postmester på Maihaugen er Steinar Setten opptatt av at stasjonsområdet med toget og postvogna blir en del av Postmuseet.

Under julemessa i slutten av november møtte Museumsglimt en av disse ti postmesterne – Steinar Setten, fra Vestby. Han har jobbet 51 år i Posten fram til han ble pensjonist i 2016.

Aktiv pensjonist

Steinar Setten gikk fra et aktivt arbeidsliv i Posten til en meget aktiv pensjonisttilværelse i Vestby der han bl.a. var kommunestyremedlem for Arbeiderpartiet i 5. perioder og var leder av kommunens eldreråd i perioden 2019–2023. Han er leder av Vestby LHL på 11. året og for øvrig engasjert i flere styreverv utover de nevnte. Han liker en aktiv tilværelse og det førte også til engasjementet som postmester på Maihaugen fra 2017.

Valgets kval – post eller jernbane

Steinar Setten er født og oppvokst i Mosjøen og startet sin jobbkarriere i Posten 18 år gammel i 1965. Men veivalget var langt fra gitt. Faktisk lå det i kortene at han skulle gjøre noe annet.

KJØRETØYENE. Setten er stolt av alle de gamle og flotte kjøretøyene ved museet som tidligere er brukt i postarbeid. Den flotteste av dem alle er Norges eldste kjørbare lastebil – en Fiat Ter Lorry 1914-modell. Denne ble brukt ved Kristiansund postkontor fra 1920 fram til ca. 1932.

JULETRAFIKK I POSTEN PÅ 1960 OG 70-TALLET

I disse tidene bød juletrafikken på store utfordringer og mange muligheter for å tjene gode penger på overtid. I flere år var «VAREMESSA» på Skøyen en midlertidig driftsenhet der både julekortsortering, pakkebehandling og utveksling av post til hele Østlandsområdet foregikk. I 1969 hadde jeg jobben som vaksjefassistent på ett av 3 skiftlag. Da ble det satt opp en turnus for det enkelte lag på opp mot 190 timer over en 3-ukes periode. En spennende, artig og ikke minst inntektsmessig periode. Men dette var før arbeidsmiljøloven kom på slutten av 70 tallet, husker Steinar Setten.

– Det var tilfeldig at det ble slik. Jeg er oppvokst med jernbane. Min mor drev jernbanekiosken til Narvesen ved Mosjøen stadion og jeg var med fra jeg var syv år gammel og bar aviser over perrongen og til kiosken. Faren min var overkonduktør og hadde ansvar for tog på Norlandsbanen. Jeg var med far min på en del togturer og der kom jeg i kontakt med personer som arbeidet på postvogna. Det var Postvogn både på dagtog og nattog på den tida lik den vi har på Maihaugen. Som postmester på Maihaugen er jeg derfor meget opptatt av at vi snart får tilgang til stasjonsområdet og toget der, sier Setten med et lite smil.

– Faren min sa til meg at det var tryggere å begynne i Posten enn jernbanen. Jeg er i utgangspunktet enig i det – og slik ble det til at jeg søkte stilling i Posten.

Det ble Posten

Steinar Setten søkte seg til Posten som kontorassistent og kom inn på jobben i Røros. Så ble postkarrieren litt avbrutt av militæret. Etter militærtjenesten fikk han

begynne som postelev ved Postskolen. – Da var veien åpen for alle administrative lederstillinger i Posten, understreker han.

Hans første og siste stilling i Posten skulle bli på Vika postkontor, der han sluttet som daglig leder i 2017. Men mellom der har han hatt en rekke ulike stillinger som har gitt han mange og spennende oppgaver i Postens storhetstid. – Det er en lang historie, men dette får vi ikke plass til i denne artikkelen.

Store endringer

Setten innrømmer at det har vært en rivende utvikling hos Posten over mange år. Nå fulgt av konstant nedbemanning og tilpassing til markedet. Antall postkontorer er redusert fra 2724 i 1980 til dagens under ti. Dette som

resultat av at bank og girotjenesten gradvis ble borte i perioden 2000–2020.

Innføring av det 3. postdirektivet og endring i måten det offentlige distribuerte sine «meldinger» førte til et dramatisk fall i brevmengden med påfølgende store tilpassinger i postbehandlingen. Resultatet ble en samling av all brevbehandling på Postterminalen i Oslo. Vi sto tilbake med noe rundt 20 % av den brevmengden Posten hadde ved 2000-årsskiftet.

En av de siste endringene Setten rakk å være med på i sin jobbkarriere i Posten var siste fase i overføring av posttjenestene fra postkontor til Post i Butikk. Denne endringen ble egentlig en suksess fra dag én. Folk har sagt at det er hyggelig med postkontor og at de som jobbet der kunne mer om Posten, tilbudene vi hadde og ga bedre service. For kundene har tap av service blitt veid opp mot økt tilgjengelighet. Åpningstidene i butikken er betydelig lengre, sier han.

Steinar Setten er brennende engasjert i Postens historie og ble med som frivillig postmester ved Postmuseet på Maihaugen allerede i 2017 – det første året han var postpenjonist. Det er svært trivelige dager på Museet med omgang med mange hyggelige besøkende, som han fortsatt ser fram til å kunne ta del i også i kommende år.

UNIFORMENE. Postmester Steinar Setten i tidsriktig postuniform fra 1950-årene, her ved skranken fra et postkontor fra denne tiden.

HØNEBLUND BLANT POSTSEKKER

I litt fjerne år forekom det at en og annen tok seg en høneblund med postsekker som underlag i en krok. En liten historie i den retning;

Tjeneste i Postlageret i Kjelleren ved Oslo postkontor ble betraktet som kjedelig og lite givende. Innimellom viste det seg imidlertid at enkelte også kunne gi denne tjenesten visse attraktive innslag. En vaktsjef som en natt foretok en av sine sjeldne inspeksjoner, overrasket således et elskende par i full sving i sekkehaugen. I forfjamselsen over denne avbrytelsen midt i hyrdestunden, kikket den mannlige delen av paret opp og forsikret stakkåndet:

– **Dø, vi har spisepause!**

NORGES POSTMUSEUM

Norges Postmuseum ble etablert i 1947 forbindelse med Postens 300-årsjubileum. Etter å ha vært lokalisert i Oslo i alle år, konsoliderte Postmuseet i 2003 med Maihaugen Museum og ble åpnet i Postgården i byavdelingen på Maihaugen i juni 2004. I sommersesongen, og ved noen andre anledninger som f.eks. julemessa, er Postgården betjent av en postmester – en pensjonert postansatt som gjerne deler historier og kunnskap fra et langt liv i posten.

I første etasje står skranker og utstyr fra det gamle Postverket, i andre etasje fortelles historien om postombringingen, der postmesteren deler kunnskap om Postverkets lange historie, som strekker seg tilbake til 1647. I bakgården finnes uthus og et nytt garasjeanlegg der Postens historiske kjøretøy er utstilt.

Museet ivaretar et nasjonalt ansvar for posthistorie. En viktig del av museets virksomhet er å samle historiske kilder som gjenstander, fotografier, film, bøker, og formidle disse til alle som søker kunnskap om Postens historie.

Hovedbygningen i Postgården ble oppført midt på 1860-tallet og sto plassert i Lillehammer sentrum i Storgaten 82. Bygningen ble demontert i 1974 og gjenreist på Maihaugen i 2004.

Bjørnson sett med lokale øyne

Hilde skriver bok om det

Hilde Ekeberg er til daglig rådgiver på Håndverksinstituttet på Maihaugen. På CVn har hun også mange sesonger som guide på Aulestad. I mai tok hun en mastergrad om Gausdal og Bjørnson. Nå vil hun skrive bok om forholdet. Bjørnstjerne Bjørnson var veldig mye, men gausdøl ble han ikke.

Tekst: Bjørg Owren

MED LOKALT BLIKK: Hilde Ekeberg oppdaget at det lever mange minner om Bjørnson i Gausdal og skrev masteroppgaven sin «Bygda minnes Bjørnson». Hun har mer stoff og vil skrive en bok som er litt mer tilgjengelig enn en masteroppgave, og skape et mer nyansert bilde av Gausdals Bjørnson. (Foto: Bjørg Owren)

Det er skrevet mye, av mange om Bjørnson, familien og livet deres. Også om tiden på Aulestad. Men historien er aldri fortalt fra et lokalt perspektiv – ikke før nå. Hilde Ekeberg leverte i vår masteroppgaven sin «Bygda minnes Bjørnson». Det gikk veldig bra, og hun har mer stoff og finner stadig nytt. Nå vil hun skrive bok, der arbeidstittelen er «Bygda møter Bjørnson».

– Jeg vil gjerne skrive en bok som er litt mer tilgjengelig enn en masteroppgave. Det er flere fortellinger å fortelle, og mye mer å forstå, sier hun.

Ved å samle disse minnene vil hun skape et mer nyansert bilde av Gausdals Bjørnson, og kanskje gjøre han litt mer deres.

– Den vinklingen kan gjøre det lettere å ta eierskap til Bjørnson. Noen av historiene du har hørt kan være litt såre og vonde, og samtidig skal du forholde deg til den store nasjonalhelt-fortellingen. Avstanden blir så stor. Hva skal man tro og mene? Ved å lage en fortelling med litt flere ansikter og identiteter tror jeg det blir enklere å passe han inn i det lokale bildet, sier hun.

En del av bygdas identitet

– Gausdøl ble han ikke, selv om Aulestad var hjemmet hans i 35 år. Likevel er han en del av identiteten til bygda, om enn noe subtilt, sier hun.

At han plutselig kom dumpende ned der, betegner hun som ganske absurd. Noe det er vanskelig å forestille seg.

– Folk i området måtte blitt temmelig starstruck! Hilde ler og ser for seg åpningsscenen i filmene om Mr. Bean, der han dumper ned fra ingen steder, og bare er der – og han er veldig mye! – Slik var Bjørnson også, sier hun.

Selv om Gausdal var en stor jordbruksbygd med embetsfolk, mange

SUPERKJENDIS: Bjørnson var 43 år og en del av den europeiske intelligentsiaen da han flyttet inn på Aulestad. Hvor stor han var er det vanskelig å fatte, sier Hilde Ekeberg. Hun finner ingen i vår tid å sammenligne han med. (Foto: Bjørg Owren)

storbønder og en aktiv åndselite, var det tross alt et lite bygdesamfunn. Han som svingte inn på Aulestad med kone og barn sommeren 1875 var alt annet enn bonde. Bjørnson var 43 år gammel, godt etablert som forfatter, hadde offentlig kunstnerlønn, skrevet alle bondefortellingene og nasjonalsangen. Han hadde akkurat skrevet Redaktøren og En falitt, de to første realistiske skuespillene sine.

– Han var en del av den europeiske intelligentsiaen og i ferd med å bli den store nasjonalhelten som vi i dag kjenner fra historiebøkene. Han var noe helt annet, og han var så mye, gjentar hun. Verdensborger, politiker, forfatter og samfunnsdebattant – hele verden var hans scene. Men han drømte også om å være bonde – norsk bonde.

Bjørnson sto på barrikadene for å løsrive Norge fra unionen med Sverige, og den norske identiteten skulle bygges på den selvstendige norske bonden. En slik ville han være, blant likemenn i Gausdal.

Minnene lever og påvirker

Men en ekte bonde ble han ikke, heller ikke likemann. Bøndene i bygda ristet på hodet, for han gjorde mye rart. Etter deres mening hadde han kjøpt gården for dyrt, hadde feil type kyr og burde ikke dyrke opp mer jord. Det meste han gjorde var galt. Så han fikk ikke noe godt skussmål som bonde, men som Bjørnson var han stor og de minnene lever i bygda.

I arbeidet med mastergraden har Hilde snakket med etterkommere etter naboer og folk som tjente på Aulestad.

– Det er veldig mange takknemlighetsfortellinger, og familiehistorier som handler om en stolt relasjon til Bjørnstjerne Bjørnson. Han er den store velgjøreren, og familien framstår som raus, omsorgsfull og snill. Folk var veldig lojale og har i stor grad holdt tett med det som var negativt.

For Bjørnson kunne også være hard, kvass og brå. De historiene er liksom glattet ut og glemt. Hilde nevner Dokken-saken, som et eksempel. Der Bjørnson brutalt fikk kastet ut en husmannsfamilie på selveste julaften, fordi han ønsket en mer arbeidsfør mann inn på plassen. Den historien hadde bygda «glemt», og ville folk knapt tro da Jacob Ågotnes tok den fram i en årbok på nittitallet.

– Den passet nok ikke med bildet av den store Bjørnson. Da passet det bedre med historier om hvor-

BONDEDØRM: Bjørnson var verdensborger, politiker, forfatter og samfunnsdebattant. Han kjempet for rettferdighet og et fritt og selvstendig Norge. Og han drømte om å bli bonde, hans drømmebilde av den selvstendige nordmannen. (Foto: Karl Anderson, Aulestad)

UTSIKT: Skrivebordet til Bjørnstjerne Bjørnson står mellom to vinduer i arbeidsværelset hans på Aulestad, og minner om en usedvanlig europeer som ikke tidde med det han så. I bygda nedenfor lever minnene slik bygda opplevde han. (Foto: Tone Iren Eggen Tømte, Aulestad)

dan han ga bort de gamle kalosjene sine til noen som trengte dem bedre (etter at han hadde skaffet seg nye). Eller om jenta som fikk skyss med Karoline og Bjørnstjerne Bjørnson da hun gikk med fløte fra Tofte gård til Sanatoriet, og fikk en pose drops da hun gikk av. Da hun forteller historien som gammel dame, renner tårene og hun sier dette er det største øyeblikket i hennes liv.

– En slik fortelling gjør inntrykk! Hun opplevde å bli sett av den store Bjørnson. Slike møter var det mange av, og de skapte stolthet og identitet.

Han gikk heller ikke av veien for å skjelle ut arbeidsfolkene sine. Men hadde han vært urimelig, var han stor nok til å ta dem i hånda og be om unnskyldning etterpå. Slike historier vitner om møter som gjorde noe med folk.

– Han brakte også store hendelser til bygda. Ved folkeavstemningen om oppløsningen av unionen med Sverige i 1905 var det i Gausdal han talte. Over tusen var møtt fram for å høre han tale, og kvitterte med rungende hurrarop for Bjørnson før de gikk inn i stemmelokalet.

Større enn Obama

I dag synes folk det er stas å ta selfie sammen med en kjendis. Hvor stor Bjørnson var i sin tid er vanskelig å forestille seg. Han var både rockestjerne, politiker og stor kulturpersonlighet i en og samme person. Hilde prøver å finne en å sammenligne med, men må sette sammen mange.

– Han hadde litt sånn Obama-aura. Bare enda mer! sier Hilde.

Ja, det hadde vært noe, vi drar sammenligningen litt videre: Tenk om Obama plutselig kom flyttende til Gausdal! (Det ryktes forresten at mange amerikanere søker seg til Norge nå...). Det er umulig å forestille seg et slik scenario uten store ringvirkninger. Det hadde garantert preget både folket og livet i bygda – i lang tid.

Hvordan Bjørnson påvirket Gausdal, eller bygda påvirket han, er det ikke noe enkelt svar på. Men Hilde Ekeberg er i gang med å pensle fram et bilde som vil gjøre han litt mer tydelig i rollen som gausdøl.

LMV har vært på årets Vennetur, som i år gikk til Lom. Her inne fra Lom stavkirke.

Lom stavkirke er et flott skue.

Tidligere konservator ved Lillehammer Museum, Kåre Hosar, guidet de reisende på turen. – Slik ble turen ekstra interessant og lærerik, forteller turvertene.

Vennetur til Lom

Hver høst inviterer Lillehammer Museums Venner (LMV) til vennetur. Årets tur gikk til Lom med foredrag om utvandringa til Amerika på Diktardagar, besøk på Norsk fjellsenter og i stavkirke. Verter for turen var Anne Grete Skurdal og Trond Carlson.

Tekst og foto Anne Grete Skurdal

Turen ble fulltegnet på bare noen få dager og endte opp med 51 deltakere. Det ble en fin busstur oppover Gudbrandsdalen i strålende sol og med medbrakt kaffe og biteti.

Tidligere konservator ved Lillehammer Museum, Kåre Hosar, guidet oss på turen, med spesiell vekt på stedene underveis som på en eller annen måte har tilknytning til Maihaugen. – Slik ble turen ekstra interessant og lærerik, forteller turvertene.

Vel framme i Lom gikk følget rett til seminaret i Utgard (kulturhus og videregående skole), og Diktardagar 2025. Tema på årets Diktardagar var 200-års markeringa for den organiserte utvandringa fra Norge til Amerika. Hans Hosar fra Norsk lokalhistorisk institutt fortalte om situasjonen i nordalsbygdene under den mest intense utvandningsperioden.

Terje Mikael Hasle Joranger, fag- og forskningsdirektør ved Norsk utvandrer-museum, skildret utvandringa og grunner til utvandringa på nasjonalt nivå.

Lom Bakeri leverte lunsj til turfølget, og denne ble inntatt i Norsk fjellsenter med påfølgende omvisning. I fjellsenteret ble følget godt mottatt av May Bakken, daglig leder i senteret, som innledningsvis orienterte om senteret og dets historie. Etterpå hadde May en entusiastisk og kunnskapsrik omvisning. Hun viste alle de interessante funnene som er gjort i Jotunheimen de siste årene i forbindelse med nedsmeltinga.

Det ble også tid til en liten rusletur i Lom sentrum og mange fikk med seg godt brød hjem fra Lom bakeri. Til slutt var det satt av tid til besøk i Lom stavkirke, trolig reist rundt 1170 og kanskje den stavkirken som nevnes oftest i gamle brev og diplomer. I tillegg til den faste guiden, kunne Kåre Hosar spe på med ekstra informasjon om kirke.

– Vel hjemme på Lillehammer kunne vi konkludere med at vi alle hadde hatt en fin og givende dag, sier to fornøyde turverter.

Turvert Anne Grethe Skurdal.

May Bakken hos Norsk Fjellsenter sammen med turvert Trond Carlson.

– En gedigen minnebok for kunsthåndverkerne

Med kulturminister Lubna Jaffery på plass, åpnes det snart to nye utstillinger på Lillehammer kunstmuseum. Begge utstillingene hedrer det rike og mangeartede kunsthåndverkmiljøet i Norge.

Tekst og foto Tore Feiring

I år er det 50-årsjubileum for Norske Kunsthåndverkere. – Organisasjonen viste sin første årlige mønstring på Maihaugen allerede i 1975, og det er en stor glede at Årsutstillingen er tilbake i byen – nå i Lillehammer Kunstmuseum, sier Cecilie Skeide, – ringen er sluttet.

– Årsutstillingen har åpen innsendingsrett og juryeres av Norske Kunsthåndverkernes nasjonale jury, forklarer Skeide. – som består av kunsthåndverkerne Putte H. Dal, Marsil Andjelov Al-Mahamid og Æsa Björk samt meg fra Lillehammer Kunstmuseum.

I år ble det søkt med over 1600 verk fra 600 søkere. – Av disse har vi i juryen valgt ut 58 verk som speiler bredden og dybden i dagens kunsthåndverk i Norge.

Kunsthåndverkmiljøet har blitt et veldig mangfoldig miljø, sier Skeide, – med et rikt mangfold av uttrykk og teknikker, både abstrakt og figurativt. Her er det ikke én vei inn – det er mange mulige innganger, forklarer hun. – Vi ser også noen tydelige tendenser, mange av verkene omhandler mennesker og miljø i tiden vi står i. Juryen har da også framhevet hvordan flere verk gir oss et rom for ro og kontemplasjon i en kompleks og utfordrende virkelighet.

– Såkalt brukskunst finner du lite av på denne delen av utstillingen, lite kaffekopper og krus, smiler Skeide, – det var nettopp derfor norske kunsthåndverkere stiftet sin organisasjon, på 1970-tallet begynte det å ulme i disse håndverkmiljøene, lysten og evnen til å markere seg mer i andre retninger var stor, mange ønsket mer å utfordre både former og farger, og ikke minst type materialer, tekstil, glass, ja nesten alt mulig. Til det vi i dag kaller kunsthåndverk.

For å formidle dette har kunstmuseets Cecilie Skeide vært viktig. For inntil ikke så altfor mange år siden ble kunsthåndverkerne henvist til sine egne utstillingsfasiliteter og ble aldri invitert inn i de store kunstinstitusjonene. Den første av disse som åpnet utstilling med kunsthåndverkere var nettopp Lillehammer kunstmuseum, med Skeide som pådriver. – Det er nok litt derfor at begge disse utstillingene vises hos oss, sier hun og legger ikke skjul på at hun synes det er stas. – Vi har så absolutt vært med å bryte denne barrieren mellom kunsthåndverk og kunst, mener hun og vil gjerne fortelle om den store jubileumsutstillingen som også åpner samme dag, lørdag 6. desember.

Fagorganisasjonen Norske Kunsthåndverkere (NK) ble etablert i 1975, i kjølvannet av Kunstneraksjon 74. I denne jubileumsutstillingen, kalt «Et utålmodig begjær» vises et utvalg kunsthåndverk fra 1970-tallet til årtusenskiftet, som står for den intense energien som preget fagmiljøet fra starten av. – Her er verk som ikke har vært vist på lenge, kanskje er glemt av mange, aldri har vært sett av andre, og som har bidratt til å vise hva kunsthåndverk kan være, sier Skeide. – Og heldigvis har vi fått dyktig hjelp utenfra for å sette denne utstillingen i sammen. Nina Malterud er professor i keramikk ved Kunsthåndverksskolen i Bergen, og har fulgt utviklingen helt fra 1970-tallet. – Hun har samlet verk hun synes er viktig, og lånt fra private, fra samlinger og fra de større kunstinstitusjonene som Nasjonalmuseet, Nordenfjeldske, Nordnorsk kunstmuseum og Kode i Bergen, blant annet.

Utstillingen inkluderer også arkivmateriale, og kan si noe om hvordan pionerene fra denne tiden la til rette for hvor kunsthåndverk står i dag.

Cecilie Skeide er konservator ved Lillehammer kunstmuseum, og med i juryen som har valgt ut arbeider til Norske kunsthåndverkere sin Årsutstilling 2025. Her ved et arbeide levert av Randi Liljekvist fra Lillehammer.

– Dette har noe med DNA og tyggegummi å gjøre, sier Cecilie Skeide, – et veldig spennende verk, mener hun.

– Dette er rett og slett en gedigen minnebok for norske kunsthåndverkere, smiler Cecilie Skeide, – og viser utviklingen fra brukskunst til kunst. Stas er det at kulturministeren kommer, hun var lett å be.

Helt til slutt litt fakta: Utstillingens tittel *Et utålmodig begjær* er avledet fra et seminarinnlegg av tekstilkunstneren Gro Jessen i 1981, hvor hun ville beskrive drivkreftene bak det nye kunsthåndverket. Utålmodighet og begjær var avgjørende i arbeidet med å etablere et nytt rom for kunsthåndverk gjennom NK. Jubileumsutstillingen er et samarbeid mellom Lillehammer Kunstmuseum og Norske Kunsthåndverkere, med tilskudd fra Kulturrådet, Kunsthåndverkernes fond og Bildende Kunsternes Hjelpefond.

Norske Kunsthåndverkere:
Årsutstillingen 2025 og
Jubileumsutstillingen
«Et utålmodig begjær»
Norske Kunsthåndverkere 50 år
i Lillehammer Kunstmuseum
Begge utstillingene ble åpnet
6. desember av kulturminister
Lubna Jaffery

GRØT FRA GRYTE. Sigrid Myklebø var en av dugnads-gjengen fra Nordre Ål skolemusikk som serverte grøt fra en gedigen stor grøtgryte. Pågangen var stor og de hadde en hektisk jobb, i hvert fall på lørdag.

I SLETMOEN LANDHANDEL, som ble flyttet fra Øyer og gjenreist på Maihaugen i 1990, solgte Øyvværinger Windy Moe og Johannes Bergum lokalmat fra Øyerfjellet. Jorid Bøhle Nordhagen kjøpte flere godbiter og fikk også en smakebit med vellagret geitost.

JULEGRISEN SLAKTES. Det er blitt en tradisjon på Maihaugen at en av grisene som har levd et godt liv på Øygarden om sommeren blir slaktet til jul, slik som var vanlig på de fleste gardar til langt ut i 1950-årene. Her skoller museumsbøndene Anders Hagen og Rune Søderholm av grisebusta, mens Ellen Marie Gjeilo sørger for rikelig med varmt skolle vann.

HERRESELSKAP ANNO 1919 I HAGE. Fra venstre Eirik Torbjørnsen som redaktøren, Henrik Slåen som apotekeren, Martin Ribu som byggmesteren og Yngve Magnusson som bankdirektøren. Hushjelp Oda Engen serverer kaffe.

GLØGG OG BOLLER. Lillehammer Husflidslag solgte gløgg og boller, til tider med lang kø foran disken. Lise Skoug Obel og Aud Vollan serverer her hjemmebakete boller og gløgg til Renate Schøyen.

MUSIKALS UNDERHOLDNING. Fåbergnissene, noen av medlemmene i Fåberg musikkforening, laget skikkelig julestemning med feiende julemelodier flere steder i museet.

KORNBAND. Ved inngangen til Maihaugen solgte elever i femte klasse ved Søre Ål skole julenek til inntekt for felles skoletur i 7. klasse.

Julemarkedet

Guttene Ludvig Rudihaugen Skåre og William Rølla Breiland skapte julestemning og serverte pepperkaker i byavdelingen, noe Synnøve Grønn, en av de nærmere 12 000 som besøkte julemarkedet, satte stor pris på.

Tekst og foto Jørgen Skaug

Årets julemarked på Maihaugen er historie. Lørdag var det sol og flott høstvær og søndag fikk vi den rette julestemningen med noen få kuldegrader og lett snøvær. – Totalt sett er vi svært godt fornøyd med årets julemarked. Det var rekordbesøk med 7422 på lørdag, noe nedgang på søndag og vi endte også i år rett under 12000 besøkende. Tror der fleste reiste hjem og var godt fornøyd, sier arrangementsansvarlig Rune Prøven.

Maihaugens setergrend

– Anders Sandvigs siste store prosjekt på Maihaugen

Redigert av Jørgen Skaug

Det siste store prosjektet Anders Sandvig gjorde på Maihaugen var å bygge det store seteranlegget, som ble åpnet med en gedigen fest St. Hans-kvelden i 1937.

Anders Sandvig skrev senere det rikt illustrerte bokverket «Seterliv og seterstell – Maihaugens setergrend», som kom ut på Johan Grundt Tanums forlag i 1942, det året Anders Sandvig fylte 80 år.

I innledningen til denne boka skrev Anders Sandvig om det museumstekniske arbeidet med Setergrenda, som vi gjengir et utdrag fra her:

«Fjellet er for innlandsboeren hvad havet er for kystboeren» sa Anders Sandvig, grunnleggeren av Maihaugen. Dette utsagnet understreker hvor viktig ressursene i fjellene og utmarka var for gårdene. Seterbruket ga nødvendig tilskudd til det gården produserte, og fjellbeite ble en essensiell del av husdyrholdet. «Derfor mener jeg at seterlivet hører med i helhetsbildet av gamle dølers livsformer» sa Anders Sandvig.

Sannelig var samlingene heldig som hadde dette terrenget her oppe, det var jo som skapt for grenda, skrev Anders Sandvig i 1942. Foto Jørgen Skaug

Naturen og terrenget har her oppe skiftet karakter, her er nesten fritt lende, 3 smilende tjern ligger foran oss, og på den andre siden ligger setrene i rad og rekke. Bakenfor setrene ligger skogen i stigning med åsene i bakgrunnen.

Går vi så rundt tjernene og kommer opp til setrene, har vi tjernene under oss, og mot nord ser vi oppover Gausdal og Fåbergers bygder med «blåfjell» i bakgrunnen og lengst tilbake snøfjell.

Byingeniør Lind fant på å grave igjennom tangen, som skilte disse to tjern, virkningen er meget god, og vi har bygd en «gammel bro over løpet. Disse tre tjern opptar 13 mål. Foto Anders Beer Wilse/Maihaugen.

Om sommeren holder samlingene kyr her oppe, det er jo dyra som til syvende og sist er setrene. Foto Jørgen Skaug

Uvilkårlig har vi følelsen av at vi uforvarende har støtt på en setergrend langt inne i fjellet. Det er en enestående vakker utsikt heroppefra, den gir setergrenda den rette bakgrunn og rammer setrene med kveer og skigarder inn på en meget illuderende måte.

Den vesle bekken, som renner forbi rett nedenfor oss, gir

Om vinteren ligger setergrenda i dvale, og den hvite uberørte snøen rundt de brune tømmerveggene på Øygardssetra lager flotte postkortmotiver. Foto Jørgen Skaug.

også terrenget liv. I så henseende er det ikke noe finere og mer livgivende enn en bekk, som i svinger, stup og småhøler setter naturen i bevegelse. Imellom hører vi også lyden av en bjelle fra bølingen oppe i lia, krøttera rusler mellom setrene og gjør også sitt til å skape liv.

Om sommeren holder samlingene kuer her oppe, det er jo

dyra som til syvende og sist er setrene. Mot kveld hører vi budeia lokke på vennene sine oppe i lia.

Det er således fra samlingenes side gjort det ytterste for å bringe tankene bort fra det en forbinder med et museum. De besøkende skal i stedet få følelsen av at nå er de til fjells og er kommet fram til en setergrend. Men det er kanskje ikke ubeskjedent nå, når grenda ligger der ferdig, å fortelle litt om det arbeid som har gått foran.

Nå står alle disse hus på plass – også setergrenda, som ble ferdig til 50-årsjubileet i 1937. Det stod tidlig klart for oss, at skulle vi få et noenlunde fullstendig bilde av setrene i Gudbrandsdalen og av fjellets ervervsliv, ville det kreve et areal likeså stort som det de gamle avdelinger dekker. Vi fikk med en gang overlatt fra Lillehammer bys eiendom det vi ba om. Vi trengte også et areal fra Breiseths utmark som lå inn til Maihaugen på den øvre siden. Dette ble ervervet i 1934. Til slutt ble 90 mål innvunnet for seteranlegget.

Det nye terrenget var særst vel skikket for seteranlegget. Det var passe kupert, med små bakker og skråninger. I midten lå en myr, men alt var tilvokst med gran og furu, på sine steder med løvskog imellom. Myra eller myrene, for det var to, hadde vi tenkt skulle bli tjern: vann kunne lett ledes inn fra en liten bekk, som kom ned gjennom lia. Det var vanskelig for en ukjent å orientere seg, for det var jo skog over-

alt, men vi, som hadde gått der i årevis, var jo klar over hvor husene skulle ligge, hvor veiene skulle legges, og hvor det skulle bli tjern. Med andre ord, nå måtte det hogges.

Endelig, i slutten av august 1934, ble øksa, hakka og spaden tatt i bruk, arbeidsstyrken økte opp til 20 mann, og terrenget begynte å forme seg.

Det sørligste og høyeste tjern, som ligger nærmest bekken, heter Nugla. Det største og midterste, som ligger 2 meter lavere, har vi kalt Breisjøen. Det nordre tjern heter Tjønningen.

Når de besøkende nå går der oppe og ser det hele ferdig, – setrene med sine kveer og skigarder, de smilende tjern og den vidunderlige utsikt nordover med blånende fjell langt borte, og – la meg ikke glemme å nevne det – uten å ane byen, som ligger like under; ja da oppfatter vi det som et komplimang når folk sier; Sannelig var samlingene heldig som hadde dette terrenget her oppe, det var jo «som skapt» for grenda.

Men sånn var det nok ikke da vi begynte!

Samtlige setrer er fra Gudbrandsdalen, de er satt opp slik at en kan følge utviklingen gjennom tidene helt fram til århundreskiftet, fra den vesle jakt- og fiskehytta (fra Lesja) som ble seter, fram til storsetra som virker som et gårdsanlegg (Valbjørsetra).

Setrene i seteranlegget

Valbjørsetra fra Griningsdalen i Vågå er storgårdsetra med hele seks hus, og ligger lengst nord i seteranlegget. Selet her er større og det er mer spesialisert innredet. Innafor peisestua er et osterom med hyller. Setra har stor stall. Hestene kom f.eks. for å hente fôr i form av reinlav, og kom med ved til fyring. Fjøsset har over 30 båser. Det er også grisehus og eldhus på denne setra. Anlegget hadde også opprinnelig en låve, men den var i så dårlig forfatning at det ikke var mulig å flytte den til Maihaugen.

Lesjabu. Fra husmannsplassen Lykkja på Lesjaskog. Ett enkelt rom med jordgolv, med åre og ljore. Alder ukjent, men er svært gammel. Denne bua var satt opp på Maihaugen sammen med en tømret trå (innhegning eller nautgard der dyrene oppholdt seg om natta) fra Lykre i Skjåk, fordi dette ga er riktig bilde av en bu med trå fra den aller eldste tid. Den gamle tråen av tømmer har forfalt og er nå erstattet med en enklere innhegning.

Øygardsetra. Fra Finndalen i Lom, tilhørte Øygarden i Skjåk. Tunet har et gammelt og et nyere sel. Det eldste har åre og ljore. Det nye seler er fra 1785 og har peis, tregulv og vinduer. Her er frittstående fjøs med plass for 12 kyr.

Teigsetra. Fra Vågå. Bygd på 1600-tallet. Egentlig to hus som er bygd sammen. Selet har også her åre og ljore. På motsatt side er egen melkebu til oppbevaring av melk og melkeprodukt. Dette ga budeie både bedre arbeids- og oppbevaringsforhold. Det var heller ikke fjøs til denne setra, men setra hadde en tråd eller nautgard rundt seterhuset.

Barhussetra. Fra Skei i Gausdal. Her har huset selsgang på midten og sel og melkebu på hver sin side. På midten av 1800-tallet kom ny kunnskap om viktigheten av kjøling til melkeprodukter. Derfor er peisen lengst mulig unna melkebua her. Gangen kunne brukes til oppbevaring av fiskeutstyr, kløvutstyr til hest etc.

Korpbergsetra. Fra Breistulen i Nord-Fron. Er opprinnelig to adskilte hus med dør i gavlen og stilt mot hverandre med en tre meters avstand. Taket går over det hele, utvendig ser det ut som én lang bygning med sel, melkebu, selsgang og fjøs – alt under samme tak. Her er det peis og den er datert 1827. Bedret hygiene når selet fikk tregulv.

Lundesetra fra Ringebu ligger ovenfor Teigsetra. Den skiller seg ut fordi den for en stor del er bygd av stein. Etter hvert ble det mangel på tilgang på tømmer til seterhus og man begynte med steinmuring i stedet. Dette behovet kom allerede på 1700-tallet, men Lundesetra er fra 1800-tallet.

GRILLER: Ja, visst kan man grille lågåsild! Maja har ganet den på tradisjonelt vis, og så et lite dryss med salt. Elever fra vg1 og vg2 ved restaurant- og matfag på Lillehammer Videregående skole er spent på hvordan det smaker.

OM FOODSTORIES

Maihaugen ved Kristina Skåden, Førstekonservator NMF, er en av flere forskningspartnere som deltar i prosjektet FoodStories: Heritagisering for bærekraftig verdiskaping. Et treårig prosjekt i regi av Forbruksforskningsinstituttet SIFO. Ledes av Annechen Bahr Bugge. Finansieres av Norges forskningsråd. Se mer: <https://www.oslomet.no/forskning/forskningsprosjekter/foodstories>

MASTERGRAD: Svenske Maja Loberg studerer etnologi ved Universitetet i Lund og skriver masteroppgave om lågåsild. Hun har samlet gamle oppskrifter og bidratt til å skape nye retter.

Lågåsild en kortreist delikatesse?

Svenske Maja skaper økt interesse for silda

Midt på 70-tallet spiste lillehamringer lågåsild 33 ganger i året. Så ble fisken nesten borte. Nå er den tilbake i Mjøsa, og til tallerkenene får den et ekstra løft. I spissen står en svensk mastergradstudent, elever og lærere ved restaurant- og matfag på Lillehammer videregående og matkulturspesialister på Maihaugen.

Tekst og foto: Bjørg Owren

– Du må også ta med fiskerne, de som har holdt kunnskapen levende til tross for sviktende fiske gjennom mange år, sier Maja Loberg. Hun er mastergradstudent i etnologi ved Universitetet i Lund og har hatt praksisplass på Maihaugen. I tre måneder har hun dukket dypt ned i temaet lågåsild.

Prosjektet er en del av forskningsprosjektet FoodStories, som undersøker norsk mat- og drikkearv, og hvordan den kulinariske arven kan bidra til innovasjon og ny virksomhet.

– Det er forsket mye på teknikk og redskap, men lite på lågåsild som mat. – Mitt prosjekt handler om hvordan lågåsild er brukt i Mjøsområdet og Lillehammer både i fortid og nåtid, forteller hun. Innsamling av oppskrifter

er en del av prosjektet, og hun er også opptatt av å løfte fram kvinnes arbeid med fisken.

Gammel og framtidsrettet

Da hun kom til Lillehammer, kunne hun ikke noe om fisket som er drevet i nordenden av Mjøsa i uminnelige tider. Etter tre måneder med feltarbeid har hun blitt noe bortimot en lågåsild-aktivist. Nå kan hun fiske, gane og tilberede lågåsild slik folk har gjort i området her i hundrevis av år. Og i tillegg brenner hun for at dette skal bli noe mer enn dokumentering av en gammel tradisjon.

– Dette er en arv vi kan bygge videre på, og skape ny og fremtidsrettet virksomhet, sier hun.

Hun forteller at hun ønsket seg praksisplass i Norge,

og ved et lykketreff og via et nordisk forskernettverk kom hun i kontakt med Maihaugen, konservator Kristina Skåden og prosjektet FoodStories (se egen ramme).

– Det er vanskelig å finne praksisplass innen matkultur, så jeg ble kjempeglad da jeg fikk kontakt her. At temaet ble lågåsild, kom litt etter hvert.

Lærer framtidens kokker

Vi treffer henne på Fiskevollen på Maihaugen en tidlig onsdagsmorgen i oktober. Tåka henger tungt over vannet og det regner. Hun ganer og griller lågåsild, den skal hun snart servere til en flokk ungdommer.

For ikke bare har hun selv samlet mye kunnskap og erfaring, men en del av prosjektet handler også om å skape interesse for lågåsilda blant både stjernekokker og morgendagens kokker. Blant de siste er elever ved vg1 og vg2 ved restaurant- og matfag på Lillehammer Videregående skole. Nå er de samlet litt lenger borte på vollen, der de får en leksjon om lågåsilda før og nå, av museumsformidler på Maihaugen og lågåsildentusiast Thorstein Hernes.

Silda er tilbake

– Dette har vært viktig matauk her i området i hundrevis av år, og fisket har foregått på samme måten bestandig. Når fisken kom nordover i Mjøsa i slutten av september, eller begynnelsen av oktober, så kasta folk det de hadde i henda. Da skulle det fiskes. Fisket har vært varierende, men utover på 60- og 70-tallet var det var så mye sild, at vi kunne ause den opp. På den tida hadde lillehamringer lågåsild til middag 33 ganger i året! sier han

For å understreke hvor viktig lågåsilda var, forteller han at da kommunegrensene i sin tid ble tegnet, var det viktigere for lillehamringene å sikre tilgangen til Mjøsa og lågåsilda enn store områder innover i fjellet. – I år har fisket vært bedre enn på mange år, jubler Hernes, og ungdommene lytter og kikker på han under hettegensere, boblejakker og regnfrakker.

Første møte med lågåsild

Maja varsler at fisken er klar, og de tøffeste responderer raskt. Ingen av ungdommene har noe forhold til lågåsild. De har knapt hørt om den før de fikk den på timeplanen, og de har i hvert fall ikke smakt den – enda.

UTETIME: Thorstein Hernes, Museumsformidler på Maihaugen og stor lågåsildentusiast foreleser om lågåsilda før og nå. Etter flere år med lite fisk er det endelig fisk å få både i Øyresvika og Lortvarpet.

FØRSTE GANG: Ingen av elevene har spist lågåsild før, knapt nok hørt om fisken. – Dette er jo godt! Lurer på om jeg får en til, sier Mathias. To dager senere skal han stå på kjøkkenet og tilbereder lågåsild som taco.

FRAMTIDENS KOKKER: Noen dager etter første møte med lågåsilda på Maihaugen, er elevene i Vg1 klar for å lage sine retter av lågåsilda.

PLANER: Maja Loberg og Kristina Skåden håper at forskningsprosjektet FoodStories er starten noe nytt i historien om lågåsilda. Det de har gjort så langt er å bygge opp en hype mot neste sesong.

Nå smakes det, først litt forsiktig. – Det smaker kylling, sier en overrasket. – Fiskepinner, smatter en annen, og mener det positivt. Han foreslår at creme fraiche og sitron ville vært godt tilbehør. De unge tenker nytt.

Unge kokker med nye planer

To dager senere står elevene på kjøkkenet, det damper fra gryter og panner. Råvaren er kortreist lågåsild. Maja har demonstrert ganing av fisk. De får det til, men stopper ikke ved «gamlemåten». De tenker fritt og nytt og svinger kniver og fileter. Morgendagens kokker jobber fokusert, og etter to timer er maten klar. De presenterer lågåsild frityrstekt, fiskepinner, fiskesuppe med fiskeboller, taco og ceviche. Vi godt voksne kan glemme barndommens kokte lågåsild. Lågåsilda har potensiale til noe mer.

Neste år

Masterstudent Maja og prosjektleder Kristina forteller at de også har et samarbeid med Kokken Tor. Heidi Bjerkan er en annen stjernekokk som fronter lågåsilda. I februar neste år arrangerer hun og FoodStories en helt spesiell middag på Nasjonalbiblioteket i Oslo der rogn av lågåsild er en av råvarene. Maja og Kristina røper at prosjektet kan bli noe mer. – Det vi gjør nå er å bygge opp en hype mot neste sesong, sier de.

Maja skal lever masteroppgaven til våren, hun skal også skrive en egen artikkel med oppskrifter til FoodStories. Neste høst håper hun å være tilbake for å følge opp flere prosjekt.

Skolen er også med. Bjørn Johansen, lektor og fagkoordinator for restaurant- og matfag, forteller at de planlegger et eksklusivt evenement neste høst der lågåsilda kommer på menyen.

– Vi har mange planer, og håper å få til alt, lyder det samstemt.

INTERESSERTE MUSEUMSVENNER

At lågåsilda skaper interesse og har mange fans, fikk vi bevis på da vel 50 møtte opp for å høre Maja holde ukas Impuls-foredrag på en av hennes siste dager som praktikant på Maihaugen. Entusiastisk delte hun tanker om tradisjonell tilberedning og nye måter å bruke fisken på. Raskt, enkelt og godt, kan det være. Men også en kulinarisk opplevelse, var noe av budskapet. Og hun høstet stor applaus! Etterpå samlet nærmere 30 museumsvenner seg i Maihaugkafeen og mimret om silda, og gledet seg til neste års lågåsildsesong.

PROSJEKTMØTE: En tverrfaglig gruppe klar for videre jakt: fra venstre: Charlotte Menkerud, designer for katalogen og utstillingen. Tone Iren Eggen Tømte, fotograf. Truls Strand, utstillingskonsulent. Kristin Brandtsegg Johansen, konservator og prosjektleder. May-Britt Eriksen Nordberg skriver masteroppgave om prosjektet. Siri Velle Segelstad, registrator i museets samlingsforvaltning. (Foto: Bjørg Owren)

Er Hekneveven mer enn et sagn? Maihaugen har tatt opp jakten

Anders Sandvig glemte aldri en fantastisk vevnad han så i begynnelsen av sin samlekarriere, og Lars Mytting har trollbundet lesere over hele verden med sin romanserie om Heknesøstrene på Dovre. Sagnet om de sammenvokste tvillingene og deres mytiske vevnader har skapt undring og inspirert veverker i mange hundre år, og gjør det fortsatt. Maihaugen har tatt opp tråden, og satt i gang en storstilt jakt etter teppe og historien.

Tekst: Bjørg Owren

Vi snakker om bildetepper, en veve- og fortellertradisjon som var svært populær i Gudbrandsdalen på 1600–1700-tallet, med røtter tilbake til vikingtiden. Til sommeren kommer «Jakten på Hekneveven» som utstilling i Impulser på Maihaugen, og i friluftsanlegget får vi oppleve alt arbeidet som måtte gjøres før veverkene kunne sette seg til veven.

Storstilt jakt

Jakten har pågått i lang tid, og er et samarbeid mellom ulike fagmiljøer i museet og en rekke eksterne samarbeidspartnere, blant dem husflidslag, historielag, Håndverksinstituttet og Gudbrandsdalsmuseene. Jaktleder er konservator Kristin Brandtsegg Johansen. Hun forteller at dette er et utstilling- og formidlingsprosjekt der de skal

HAUGJETEPPET: Dette teppet har en spesiell historie. Det er fra Dovre og kalles Haugjeteppet, etter gården og Åse Haugje. Det kom til Maihaugen i 1951, som gave fra Sandvigske Samlingers venneforening, som hadde kjøpt det for 14 000 kroner. Hvem som begynte på det, og når er ukjent. Men Åse Haugje vedde teppet ferdig, og hun etterlot seg et notat som litt kryptisk peker mot Heknesøstrene. (Foto: Tone Iren Eggen Tømte, Maihaugen)

HAR TRUA: Museumsformidler Veslemøy Furuseth og fagansvarlig for formidling Ragnhild Carlson Hjelle vil gjøre historien rundt den gamle vevtradisjonen levende i friluftsmuseet, og de tror at vevnaden Anders Sandvig så finnes et sted. Kanskje i en kiste på loft. (Foto: Bjørg Owren)

løfte fram en sagnskatt og bildevever, både på Maihaugen og opp igjen i dalen.

– I sentrum har vi de ikoniske og sagnomsuste bildeteppene vevet i Gudbrandsdalen. Det handler om historien om Heknesøstrene og andre veverker. Dette er en viktig del av vår historie, som har falt litt på siden når fortellingen om nasjonen Norge berettes, sier hun.

Tittelen «Jakten på Hekneveven» kom da de begynte å lete.

– Det ble som en jakt, en skattejakt i egne magasiner og oppover i dalen. Det er også en hilsen til forfatteren Lars Mytting, som har hentet fram disse gamle fortellingene og diktet videre på dem. Han har med sin romantrilogi tatt fortellingene om disse søstrene og vevnadene deres med ut i verden på sin triumferd blant leserne, men den virkelige Hekneveven kan fremdeles ligge på et loft, nedpakket i en kiste, i Gudbrandsdalen et sted, sier Kristin.

DUGELIGE OG STERKE KVINNER I VEVEN

Selv om Hekneveven er et mysterium, er teppene i utstillingen på Maihaugen et mer enn godt nok bevis på en helt særegen vevtradisjon i Gudbrandsdalen. Vi låner ordene til Lars Mytting slik han skriver det i «Hekneveven» på side 11.

«Uten at de visste det, var mange kvinnfolk i Nord-Gudbrandsdalen blant de dugeligste i Europas vevkunst. De satt i dagevis foran oppstadvevene, en ramme hvor trådene hang etter lodd av gjennomhullede steiner. I andre land var dette håndverket, gjennom laugsregler og noen ganger lover, forbeholdt menn, og det norddølene kalte smett vev het flamskvev i Europa.»

«Men hva som ble ment andre steder angikk dem mindre enn det som skjedde på månen, og dersom noen hadde hatt innvendinger, ville de fått merke at en kvinne fra Gudbrandsdalen, fattig som rik, ikke hadde noen tradisjon for underdanighet, og at hun kunne stille i stand et sant helvete for selv den mest tålmodige mann.»

Vi treffer henne på vei inn til et prosjektmøte. På tavlen i møterommet henger bilder av ulike tepper. Prosjektgruppen jobber like systematisk som etterforskerne i en kriminalsak. Med forskjellig kompetanse skuer de bakover i historien og trekker tråder fram til i dag og inn i framtiden. De har reist oppover i dalen, besøkt kjente og ukjente teppeeiere, besøkt andre museer, søkt i gamle skrifter og sagn, og dykket ned i museets eget magasin.

Anders Sandvig og Hekneveven

Det hører med til historien at teppet kunne vært i Maihaugens eie, for Anders Sandvig hadde det så å si på hånda i 1887. I boken om de Sandvigske Samlinger i 1934 forteller han at han så vevnaden på Nordre Arneklev i Dovre. Teppet var til salgs, men han manglet 20 kroner og det hjalp ikke å prute på prisen. Han hadde hørt sagnet om de sammenvokste tvillingene og deres vevkunst, og han skriver: «Jeg glemmer aldri det inntrykk det prektige stykke og dets historie gjorde på meg». «Det store prektige åklær husket jeg på hele vinteren», skriver han. Men da han kom tilbake neste sommer var teppet solgt. Til hvem er uvisst, og hvor det er i dag vet ingen.

Jakt i museets tekstilmagasin

Teppet som Sandvig så var et Helligtre-konger-teppe. Maihaugen har 12 tepper fra denne tiden i magasinet, blant dem flere med det aktuelle motivet, og alle kom inn på Anders Sandvigs tid. Registrator Siri Segelstad Velle forteller at de ikke vet når teppene er laget, eller av hvem, bare hvem som har gitt eller solgt dem til museet.

Kan de da være helt sikre på at det ikke er noen Heknevev i magasinet?

– Ja..., men vi vet jo ikke. Siri trekker litt på det og smiler lurt. Hvis Heknejentene har levd, så var det på begynnelsen av 1600-tallet, og våre tepper ikke så gamle. Selv om det er vevet inn årstall, er ikke det helt til å stole på. For det var vanlig å kopiere eldre tepper, og årstallet kan på den måten være en del av mønsteret. Men at noen av teppene er vevet etter inspirasjon av Heknesøstrene er ikke usannsynlig. Det de vet med sikkerhet, er at teppene er vevet av kvinner, og at veverkene var særdeles dyktige.

– Teppene er utrolig vakkert vevet. Fast og tett, dette er vevkunst. Det er fascinerende at dette er en teknikk i ubrutt linje helt fra vikingtiden, og den lever fremdeles, sier hun.

I jakten i tekstilmagasinet fant de kopier av teppene, malt på strie av Ragnvald Einbu. Dette er museumshistorie, for Anders Sandvig pleide å vise teppene han samlet i husene. Men tekstiler brytes raskt ned av lys, fuktighet, temperatur og insekter, så da gikk han over til kopier. Til sommeren får vi se hvordan Sandvig kuraterte husene. Da skal Hjeltarstua på Skjåktunet pyntes. Nå lages kopier på en stor printer, der motivet trykkes på linlerret. På avstand ser de ekte ut, og vil skape et godt inntrykk av hvordan stua ble kledd til fest. De originale vevnadene kan vi studere i utstillingen i Impulser.

Veving er trendy

Hvordan Jakten på Hekteveven skal foregå ute i friluftsmuseet, er det Veslemøy Furuseth og Ragnhild Carlson Hjelle i formidlingsavdelingen som har ansvaret for, og kontoret deres bærer preg av de tar teppejakten helt fra grunnen av. Her flommer møtebordet over av vever, garn og fargeprøver. Planen er at «Jakten på Hekneveven» skal knyttes opp mot livet på Øygarden.

– Her skal publikum få oppleve det store arbeidet som måtte gjøres før kvinnene kunne sette seg i veven, forteller de. Det blir karding, spinning og farging av garn. De planlegger også publikumsaktiviteter der folk kan prøve litt selv.

Kontoret røper at de tester ut vev i praksis, men de bedyrer at det er andre som skal demonstrere på Øygarden.

DET STÅR SKREVET: Kristin Brandtsegg Johansen og prosjektgruppen har funnet spor etter Hekneveven i mange sagn og fortellinger, men også i mer sikre kilder. Historien om Heknesøstrene og den gåtefulle vevnaden er skrevet inn i Dovrekirkens kallsbok på begynnelsen av 1700-tallet. (Foto: Bjørg Owren)

FRA ULL TIL TEPPE: På Øygarden vil publikum få oppleve arbeidet som måtte gjøres før veverkene kunne sette seg til veven. Unge sommeransatte er drevne i gamle teknikker. Her spinnest det med håndtein. (Foto: Veslemøy Furuseth, Maihaugen)

UKJENTE KUNSTNERE: Dette teppet er vevet av Åse Haugje fra Dovre, forteller Siri Velle Segelstad. Navnet på de andre veverkene er ukjent. Men de har vært svært dyktige i sitt fag, og vevet videre i en tradisjon som kan spores tilbake til vikingetiden. (Foto: Bjørg Owren)

PLANTEFARING: Det skal farges garn på Øygarden til sommeren. Men hvilke farger det blir er ikke bestemt. I fjor testet museumsformidler Veslemøy Furuset ut hvilken farge det ble med bjerkeløv. (Foto: Thea Haukaas Nilsen)

SAGNET OM HEKNESØSTRENE

Ifølge sagnet levde det to sammenvokste tvillingsøstre på Hekne i Dovre, med nærmest magiske evner som veverker. Et av teppene de vevet ga de til kirken, med bønn til Gud om at de måtte få dø samtidig. Det gjorde de, og senere forsvant teppet på mystisk vis. Om jentene faktisk har levet, vet ingen med sikkerhet, men det er spor etter dem i mange fortellinger. Historien om søstrene og den gåtefulle vevnaden er skrevet inn i Dovrekirkens kallsbok på begynnelsen av 1700-tallet. Jentene er ikke skrevet inn i kirkebøkene ved dåp, de ble holdt skjult både for kirken, presten og folket i bygda fra fødselen av. Det kan forstås, for dette skjedde tidlig på 1600-tallet, en tid preget av mye gammel overtro. Siamesiske tvillinger ble neppe sett på som Guds verk. Dette var også en tid da kvinner med «magiske evner» kunne bli brent som hekser.

– Til det har vi veldig mange dyktige sommeransatte, smiler de. Og det teamet vil bli forsterket til sommeren.

De forteller at en del av prosjektet handler om å øke egen kompetanse. De har ikke gått husflidsskole, men kunne gjerne tenkt seg til Raulandsakademiet, sier de entusiastisk i kor. De har en drøm om at en dag skal de dit. En drøm de deler med mange.

– Veving har blitt kjempepopulært. Når husflidslag setter opp kurs, blir de fulltegnet med en gang, forteller Veslemøy. Hun har gått flere kurs og kan fortelle at selv Kronprinsesse Mette Marit er en stor veventusiast. Søk på google så finner du at kronprinsessen har flere vever på Skaugum og er en ivrig veverke. Men dette er flatvev, ikke bildevev.

De forteller entusiastisk at «Jakten på Hekneveven» går inn i framtiden. Målet er å skape nysgjerrighet og vekke interesse hos flere. Det å skape selv, med hendene, ligger i tiden. Ragnhild, som har ansvaret for museets skolesatsing, planlegger et opplegg for mellomtrinnet til neste høst.

Kanskje finnes Hekneveven

Det er mange tråder som skal nøstes og samles, og de synes prosjektet både spennende og inspirerende.

– Vi drømmer fortsatt om å finne den vevnaden som Anders Sandvig så. Vi vet jo ikke hvor den ble av, og om den fortsatt eksisterer. Kanskje noen har den i en kiste på loftet? Veslemøy Furuset og Ragnhild Carlson Hjelle lar spørsmålet henge.

Utstillingen i Impulser åpner 22. mars. Åpning ute i Skjåktunet og Øygarden mandag 1. juni.

HJELSTARSTUA: Anders Sandvig viste de gamle teppene i husene. Til sommeren blir Hjelstarstua på Skjåktunet pyntet som i Sandvigs tid. De ekte teppene vise i en egen utstilling i Impulser, mens stua innredes med kopier printet på linlerret. (Foto: Anno Musea i Nord-Østerdalen)

HENGER I SAMMEN: Kåre Hosar og Garmokirken på Maihaugen. Gjennom et langt yrkesliv som museumsconservator samt en magistergrad i kirkehistorie henger det bra i sammen.

Drømmer kan gå i oppfyllelse

- Som student drømte jeg om to kremjobber, sier Kåre Hosar der vi møter ham over en kaffekopp på Maihaugens kafe. Eller rettere sagt, Hosar vil gjerne ha en kopp kakao.
- Jeg drømte om en jobb hos Riksantikvaren og en jobb på Maihaugen, sier han.

Tekst Tore Feiring

71-åringen har vært pensjonist i snart halvannet år, men må rett som det er besøke sin gamle arbeidsplass hvor han bekledde stillingen som museumsconservator i 35 år. – Du kan si at mine drømmer gikk i oppfyllelse, smiler han. – Etter studiene var jeg ansatt hos nettopp Riksantikvaren, før denne stillingen på Maihaugen ble utlyst. Så min arbeidsdag har alltid vært preget av lyst og glede, sier Hosar, som helt fra ungdomstiden har vært opptatt av gamle kirker. – Jeg ble pensjonist alt for tidlig, legger han smilende til.

Kåre Hosar regner seg som skjåkvær. – Det er i Skjåk jeg er født, begge foreldrene mine var derfra, vi flyttet til

Harpefoss hvor jeg har vokst opp. Der kunne jeg jo ikke prate skjåkvær, så skiftet gikk fort til den lokale dialekten, og da jeg flyttet til Oslo for å studere, begynte jeg å snakke riksmål, sier han, – nå merker jeg at jo lenger nord i Gudbrandsdalen vi kjører, jo mer og mer skjåkvær blir jeg. Det merker man også gjennom samtalens gang med Hosar; er man inne på tema som har med dalen og døler å gjøre, bryter dialekten igjennom.

Kirkeinteressen kan han ikke forklare, men det kan ha med sommerjobb å gjøre. Hosar hadde nemlig sommerjobber med å samle kulturminner og kirkeskatter opp gjennom dalen.

Kåre Hosar som barn.

Dalen og døler er viktig for Maihaugen, sier han, – Anders Sandvig selv skjønte det, de gamle sjefene etter ham skjønte det, mange av dem hadde ofte turer nordover dalen, for å samle, for å møte folk, for å gå i begravelser til ansatte langt ned i hierarkiet. Lokalkunnskap og å vise seg lokalt er noe som ligger i Maihaugens gener, mener han bestemt. I løpet av sitt yrkesaktive liv var Hosar mye ute blant folk, – det å besøke folk, og ha kontakt over bordet, dele mat og drikke, snakke og å dele kunnskap er viktig for en institusjon som Maihaugen, eller Stiftelsen Lillehammer Museum som det heter, sier han. – Ikke minst å oppleve gleden og interessen blant folk når de så en bil med Maihaugens logo.

Den unge Hosar gikk gymnaset på Vinstra og begynte så sine studier ved Universitetet i Oslo, da har vi kommet til høsten 1973. Det var matematikk og kjemi som var på timeplanen, det var biologistudiet han ønsket seg til, men måtte først ha kunnskap om matematikk og kjemi. – Jeg var veldig interessert i insekter, minnes han. Samtidig som kirkekunst og kulturminner alltid lå der som noe fristende. Jeg var, og er, sterkt interessert i kunst, og i årboken for Fortidsminneforeningen fant jeg mye likandes lesestoff. Og ettersom interessen for matte og kjemi dalte, fant jeg meg selv oftere og oftere på Nasjonalgalleriet. Etterhvert fant jeg ut at jeg heller ville studere kunsthistorie. Hvor jeg virkelig fant meg selv. Etterhvert skrev jeg også artikler til Norsk Kunstnerleksikon, sier Hosar. – Ikke merkelig at det var kirkearkitekter jeg skrev mest om, smiler han og snakker engasjert om steinkirker i Sør-Fron, om framtidsrettede proster, murfjøs og sterke og folkerike prostier som blant annet Sør-Fron var. – Det er mange sammenhenger å forholde seg til, doserer Hosar, – man sier at alt henger sammen med alt, mye rett i det, mener han.

Det ble et langt studentliv for Hosar, helt fra 1973 til 1988. – Jeg måtte jo jobbe litt imellom, innrømmer han, – blant annet var jeg nattevakt hos Securitas. Det var interessant, jeg passet blant annet på noen bygg hvor det fantes tildels store kunstsamlinger, Storebrand var en av dem. Og regjeringskvartalet med Y-blokka og Picasso. Man føler nærmest at det sitrer i glede på andre siden av bordet. – Så var det plass til litt kjærlighet også, jeg møtte min kone på kunsthistoriestudiet, det var, og har hele tiden vært fint at vi har hatt felles interesse, humrer han. – Selv om hun av og til klager over at feriene våre ofte blir rene studieturer. Vi legger oftest feriene våre til steder med gode kunstmuseer. – Inger Helene er forresten Oslo-jente, sier han om kona, – men tilbrakte en del av ungdomstiden i Lillehammer og påstår hun har gode minner fra Terrassen. Mange kjenner nok henne fra lang fartstid som sekretær i Kulturhuset Banken. Nå er også hun pensjonist.

Snakker du med Kåre Hosar, blir det mange sidesprang, et av dem er slekten. – Vi er på mange måter en liten slekt, sier han, – det er bare noenogtredve Hosarer rundt omkring. Som tidligere nevnt kommer familien fra Skjåk, – der er det to gardar som bærer slektsnavnet. Og vi merker tydelig at skjåkværen Hosar trer fram igjen, både i tonefall, ord og fakter. – Men en del tremenninger har jeg. Når jeg er i Oslo og treffer skjåkværer, er det gjerne en tremenning av meg, smiler han.

Hosar ble anbefalt å søke da det ble ledig stilling etter

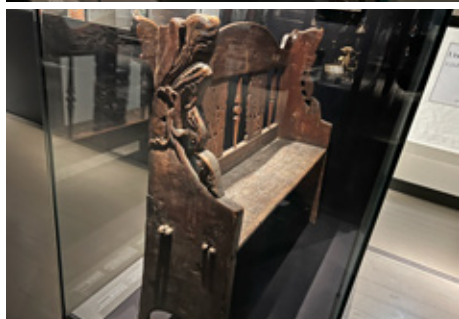
Leif Løken på Maihaugen. – Han var arkitekt og hadde nok mer greie på det praktiske rundt bygg og byggeskikk enn jeg, mener han, – jeg har likevel merket meg at når jeg, med min kunsthistoriske bakgrunn samarbeider med håndverkere, så er det mye kunnskap samlet, vi har jobbet bra i lag, sier han. For det er Friluftsmuseet som i alle år har vært hans domene. Selv om det også har blitt en del utstillinger opp gjennom årene. Her nevner Hosar Impulser og Døden-utstillingen spesielt, – og utstillingen med Borgny Svalastog da, legger han til, – det er virkelig en stor, internasjonal kunstner innen kirkekunst.

Med sin magistergrad i kunsthistorie fikk Hosar fast stilling hos Riksantikvaren etter studietiden. Hos Riksantikvaren rakk han to år, før stillingen som museumskonservator på Maihaugen ble ledig. – Både Inger Helene og jeg var klare for Lillehammer. Her kjøpte de seg et rekkehus før de kjøpte tomt på Hammerseng, og etter hvert bygde seg hus i Gjørtlerveien. – Der bor vi fremdeles, sier Hosar, – og vi er på ingen måte klare for leilighet i sentrum enda. Med et hus smekkefullt av ting ser vi på ingen måte lyst på å flytte, sier han, – så er det det med å ha egen hage, å gå rett ut på en terrasse eller en gressplen. Og å finne god skygge under en syrin. Store gartnere er vi heller ikke, men det er mye helse i å kunne stille sine egne planter og se det gro.

Magister og museumskonservator Kåre Hosar er ikke i tvil om at han gjerne kunne jobbet lenger. – Men regelen var at når du nådde 70 år så var pensjonisttilværelse neste. Litt hjelper det da å kunne tilbringe fredager her på Maihaugen, avslutter han, – her er jeg med i «Fredagsvennene» hvor jeg hjelper Gunhild med Maihaugens boksamling. Så er jeg fortsatt quizmaster av og til under fredagsquizen her på bruket. Her skjer det veldig mye på dagtid ellers i uken også som det er spennende å være med på som tilskuer. På den måten holder man seg oppegående.

Kåre Hosar som ung mann.

Utstilling: Viser fram unik kulturskatt fra Gausdal

Den er helt spesiell, kirkebenken fra Østre Gausdal kirke. Nå har Maihaugen fått låne den i fem nye år.

Tekst og foto: Henning Log

Kanskje er den så mye som 800 år gammel, den rikt utskårne kirkebenken som i sin tid ble laget til Østre Gausdal kirke, middelalderkirken som ble bygd rundt 1200-tallet, trolig på omtrent samme tid som Follebu kirke ble reist. Også den i stein. Gudbrandsdalen har aldri vært kjent for steinkirker, og det har kun vært tre slike kirker i dalen siden middelalderen: Østre Gausdal, Follebu og Tretten. Sistnevnte ble revet og erstattet med en trekirke.

I distriktet er Gausdal bygda med flest bevarte gjenstander fra middelalderen. Den mest spektakulære av dem alle er kanskje kirkebenken i tre, bygd og skåret ut en gang på 1100- eller 1200-tallet. Noen vil si at det var en brudebenk, en benk for biskop og prest, eller en sitteplass for verdslige stormenn.

– Før reformasjonen (1537) hadde man ikke gudstjeneste slik vi kjenner den. Folk stod på et åpent gulv. Alt foregikk på latin, og det var mer som en seremoni med sang og bibelsitater, forteller Kjell Marius Mathisen, avdelingsleder kulturhistorisk avdeling ved Maihaugen.

Det kan bety at i Østre Gausdal kirke var det til å begynne med bare denne ene benken.

Det er først etter reformasjonen med innføringen av lange lesninger og prekener at det ble stort behov for sitteplasser.

– Den er veldig forseggjort. Absolutt en benk som det er verdt å se nærmere på, oppfordrer Mathisen, som minner om at dette er en kulturskatt i nasjonal sammenheng, og noe kanskje ikke alle gausdøler er fullt ut klar over stammer fra bygda.

– Deter Kulturhistorisk museum, eller Oldsaksamlingen som vi sa tidligere, som har eierskap til benken. Men vi har fått låne den i fem nye år, til utstillingen «Impulser», sier Mathisen.

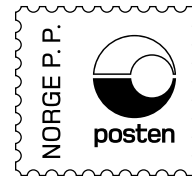
Utstillingen «Impulser» ble offisielt åpnet av dronning Sonja i 2020. Den viser mer enn 1000 gjenstander, fra 1700-tallets folkekunst i Gudbrandsdalen til våpen fra Skottetoget i 1612, fra staslige sleder til lekebiler, fra middelalderens kirkekunst til 1900-tallets Lunde-møbler, fra drakt og billedvev til verdens eldste revolver og fra Maldonis lirekasse til familien Moes figurteater, ifølge Maihaugens egen beskrivelse.

Da arbeidet med å planlegge utstillingen tok til, ble det fra Maihaugen sin side uttrykt ønske om å få låne kirkebenken fra Kulturhistorisk museum.

– Det fikk vi altså lov til, noe vi er svært glade for, sier Mathisen.

Noe av det iøynefallende med benken er at den er rikt dekket på baksiden, men heller «kjedelig» på framsiden, som Mathisen uttrykker det. Dekoren på ryggen indikerer at benken har stått fremst i kirken, ikke vendt mot en vegg, men mot menigheten som stod bak.

– Den har fantastiske utskjæringer av stiliserte akanthusranker med dyremotiver på hver side. Det er helt tydelig at dekoren skulle være på den siden hvor folk kunne se. Jeg håper at flere får øynene opp for denne benken, som ikke bare er spesiell for regionen her. Jeg kan ikke forestille meg at det er mange tilsvarende kirkebenker i Norge, sier Mathisen.

MAIHAUGEN
≡

Jul på Maihaugen

Opplev ekte julestemning på Maihaugen.
Program hver dag i desember og fram til 13. januar.

Kjøp årskort i gave!
- Ett kort, 6 museer, et helt år.